

BAĞIMSIZ DENETİM RAPORUNDA KİLİT DENETİM KONULARI: TÜRK VE YABANCI BANKALARIN İÇERİK ANALİZİ

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 12.03.2025
Kabul Tarihi : 19.08.2025
Türü : Araştırma Makalesi
DOI Numarası : 10.55322/mdbakis.1656182

Dr. Öğr. Üyesi Burçak KIZILTAN IŞIK*

Bibliyografik Bilgiler

Kızıltan Işık, B. (2025). “Bağımsız Denetim Raporunda Kilit Denetim Konuları: Türk ve Yabancı Bankaların İçerik Analizi” *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* (Yıl: 2025, Sayı : 76, Sayfa : 95-116) <https://doi.org/10.55322/mdbakis.1656182>

ÖZ

Bağımsız denetim raporları bilgi kullanıcılarının güvenilir, ihtiyaca uygun ve anlaşılabilir bilgiye ulaşma ihtiyacının karşılanmasında önemli bir fonksiyon üstlenmektedir. Çıkar çatışmaları, finansal işlemlerin karmaşıklığı, yaşanan denetim skandalları, finansal krizler denetçi ile denetim raporu kullanıcıları arasında beklenti farklılığını açığa çıkarmıştır. Özellikle yatırımcılar tarafından denetim raporlarının daha fazla bilgi içermesi talep edilmiştir. Talebi karşılamak amacıyla, Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (IAASB), “Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi” (ISA 701) standardını yayımlamıştır. Türkiye’de de Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu aynı doğrultuda Bağımsız Denetim Standardı 701 (BDS 701), standardını yayımlamıştır. Bu çalışmada, Türkiye’de aktif büyüklük açısından en büyük altı bankanın ve ISA 701 standardını uygulayan aktif büyüklük açısından en büyük altı yabancı bankanın bağımsız denetim raporlarında yer alan Kilit Denetim Konuları (KDK) analiz edilerek karşılaştırılmıştır. Türkiye’de BDS 701 standardının bir yıl gecikmeli olarak yürürlüğe girmesi nedeniyle araştırma dönemi Türk bankaları için 2017-2023, yabancı bankalar için ise 2016-2023

* Başkent Üniversitesi Muhasebe ve Finans Yönetim Programı Öğretim Üyesi, Orcid: 0000-0003-1277-679, mail: bkiziltan@baskent.edu.tr.

yıllarını kapsamaktadır. Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılarak, bankaların KDK'larının ne olduğu ve kaç tane bildirildiği incelenmiştir. Elde edilen bulgular, kredi ve alacak değer düşüklüğü ile emeklilik planları yükümlülüklerinin hem Türkiye'de hem de yabancı bankalarda en yaygın KDK'lar olduğunu göstermektedir. Türkiye'de incelenen bankalar yılda ortalama ikinin biraz üzerinde KDK raporlarken, yabancı büyük bankalarda bu sayının dörde yakın olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kilit Denetim Konuları, Bağımsız Denetim Standartları, BDS701, ISA701

JEL Kod: M42, M48

KEY AUDIT ISSUES IN THE INDEPENDENT AUDIT REPORT: CONTENT ANALYSIS OF TURKISH AND FOREIGN BANKS

ABSTRACT

Independent audit reports are essential in providing users with reliable, relevant, and understandable information. Issues like conflicts of interest, complex financial transactions, audit scandals, and financial crises have highlighted the differing expectations between auditors and report users. Notably, investors have asked for more detailed information in audit reports. To meet this demand, the International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) issued the “Reporting on Key Audit Matters by Independent Auditors” (ISA 701) standard. In Turkey, the Public Oversight Accounting and Auditing Standards Authority has also issued Independent Audit Standard 701 (BDS 701) in alignment with this standard. This study analyzed and compared the Key Audit Matters (KAM) included in the independent audit reports of the six largest banks in Turkey by assets and the six largest foreign banks by assets that follow ISA 701. Due to a one-year delay in implementing BDS 701 in Turkey, the research period spans 2017-2023 for Turkish banks and 2016-2023 for foreign banks. Using content analysis, the study examined the KAMs and their reported frequencies. The results show that credit and loan impairments and pension plan liabilities are the most common KAMs across both Turkish and foreign banks. While Turkish banks reported an average of just over two KAMs per year, foreign banks reported nearly four.

Keywords: Key Audit Matters, Independent Auditing Standards, BDS701, ISA701

JEL Code: M42, M48

1. GİRİŞ

Bağımsız denetim raporlarında 2010’lu yılların sonlarında uygulanmaya başlanan Kilit Denetim Konuları (KDK) bölümü, denetim raporlarının en önemli yeniliklerinden biridir. Denetim standartlarındaki bu değişiklik ile amaçlanan, denetçi raporunun iletişim değerini artırmak ve finansal tablo kullanıcılarına denetim sürecinin en kritik olan konuları hakkında daha fazla bilgi sunmaktır. KDK’lar, bir denetim döneminde denetçinin riski daha yüksek olarak değerlendirdiği alanları öne çıkararak denetim bulgularının daha anlaşılır hale gelmesini sağlamaktadır. Özellikle küresel finansal kriz sonrasında denetim raporlarının sadece “görüş” bölümüyle sınırlı kalmaması, denetimin içeriğine dair bilgi vermesi yönünde beklentiler artmıştır. Bu beklentilere cevaben Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (IAASB), bağımsız denetim raporlarının daha şeffaf ve bilgilendirici olmasını sağlamak amacıyla ISA 701 “Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi” standardını 2015 yılında yayımlamış ve 2016 yılı sonunda yürürlüğe koymuştur. Türkiye’de de Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından ISA 701’in çevirisi olan BDS 701 “Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi” standardı Mart 2017’de yayımlanmış ve 2017 yılı finansal tablo denetimlerinde KDK bölümünün raporlara eklenmesi zorunlu hale gelmiştir (Can & Çil, 2020).

Kilit denetim konularının denetçi raporlarına eklenmesi, denetim mesleği ve finansal bilgi kullanıcıları açısından önemli değişimler getirmiştir. Denetçiler, artık yaptıkları denetimlerde en çok önem verdikleri konuları raporda tanımlamakta, bu konularla ilgili yaptıkları denetim prosedürlerini özetlemekte ve bulgularını kamuya açıklamaktadır. Bu sayede denetim sürecinin görünürlüğü artmakta, denetim raporları daha şeffaf ve bilgilendirici hale gelmektedir (Çakallı, 2021). Bankacılık sektörü, karmaşık finansal araçlar, kredi riski ve sıkı düzenlemelere tabi olması nedeniyle, KDK raporlamasında özellikle öne çıkan bir alandır. Bu çalışmada bankacılık sektörüne odaklanarak, BDS 701 standardına tabi olan Türk bankalarından aktif büyüklükleri en fazla olan altı bankası ile dünyada ISA 701 uygulayan ve aktif büyüklükleri en fazla olan altı bankanın bağımsız denetim raporlarındaki KDK’lar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırmanın amacı, KDK uygulamasının bankalarda hangi konulara yoğunlaştığını, yıllar içinde ne gibi eğilimler gösterdiğini ve Türkiye ile yabancı uygulamalar arasında farklılıklar olup olmadığını tespit etmektir. Bu bağlamda, çalışmada literatürdeki bulgularla örnek incelemesinden elde edilen sonuçlar karşılaştırılarak, KDK raporlamasının bankacılık sektöründeki etkileri değerlendirilmiştir.

2. BDS 701 KİLİT DENETİM KONULARI

ISA 701 (International Standard on Auditing 701), IAASB tarafından 2015 yılında yayımlanan ve denetçi raporlarında kilit denetim konularının iletişimine ilişkin standarttır. Standardın amacı, denetçi raporunun bilgi değerini artırmak için denetimin en kritik yönleri hakkında ek açıklamalar sağlamaktır (IAASB, 2015). ISA 701, tanım olarak kilit denetim konularını şöyle belirtir: “*Denetçinin mesleki muhakemesine göre cari döneme ait finansal tabloların denetiminde en çok önem arz eden konulardır. Kilit denetim konuları, üst yönetimden sorumlu olanlara iletilen konular arasından seçilmiştir*”. Açık bir ifadeyle denetçi, denetim boyunca üst yönetime rapor ettiği önemli bulgular arasından en kritik gördüklerini KDK olarak belirler. Standarda göre, KDK belirlenirken denetçinin özellikle dikkate alması

gereken üç ana kategori vardır: (a) Önemli yanlışlık riskinin yüksek olduğu alanlar, (b) Önemli yönetim muhakemesi gerektiren, yüksek tahmin belirsizliğine sahip hesaplamalar (örneğin karmaşık muhasebe tahminleri) ve (c) Dönem içinde gerçekleşen önemli olaylar veya işlemler (IAASB, 2015). Bu kategoriler, aslında KDK'nın kapsamını çizmektedir. Denetçi, bu tür konular arasından en önemlilerini seçip raporunda KDK olarak sunar.

ISA 701, denetçinin KDK belirleme sürecini ve bunları raporda nasıl ileteceğini detaylandırır. Standart gereği denetçi, her bir kilit konuyu ayrı bir alt başlık altında raporun “Kilit Denetim Konuları” bölümünde tarif etmelidir. KDK bölümünün girişine, kilit konuların tanımına dair standardın öngördüğü şu ifade eklenir: “Kilit denetim konuları, mesleki muhakememize göre, cari dönem finansal tablolarının denetiminde en çok önem arz eden konulardır” (IAASB, 2015). Her bir KDK açıklamasında ise denetçinin şu iki unsuru sağlaması beklenir: (i) İlgili konunun neden denetimde en önemli konulardan biri olduğu (bu hususun niçin KDK olarak belirlendiği) ve (ii) Bu konuda denetimde nasıl bir yaklaşım izlendiği, hangi temel denetim prosedürlerinin uygulandığı (IAASB, 2015). Örneğin, denetçi “Kredilerde Değer Düşüklüğü” konusunu KDK seçmişse, önce bunun bankanın finansal tablolarında önemli bir hesap kalemi olduğunu, yönetimin sağladığı tahminlerin belirsizlik içerdiğini belirtebilir; ardından denetçi olarak yaptığı prosedürleri (örneğin kredi riski modelinin incelemesi, varsayımların test edilmesi, beklenen zarar hesaplamalarının yeniden yapılması gibi) özetleyerek okuyucuya bu konuda nasıl bir denetim yapıldığı bilgisini verir.

ISA 701, KDK'ların raporda sunulmasıyla ilgili bazı istisnai durumlara da değinir. Örneğin, eğer denetçi finansal tablolarla ilgili olumsuz bir görüş verecekse veya görüş vermekten kaçınacaksa, KDK bölümünü rapora dahil etmez; zira bu durumda raporun odak noktası zaten olumsuz görüşün gerekçeleri olacaktır. Benzer şekilde, sürekliliğin devamına ilişkin ciddi belirsizlik varsa ve bu hususta ayrı bir paragraf (ISA 570 uyarınca) yazılıyorsa, bu da KDK olarak ayrıca listelenmez. Görüş olumlu olsa bile, süreklilik riskine ilişkin önemli bir belirsizlik KDK kapsamına giriyorsa, denetçi bunu KDK yerine ayrı bir “Süreklilik” paragrafında açıkladığı için KDK bölümünde tekrar etmez (IAASB, 2015). Standart, KDK açıklamalarının ne denetçi görüşü ne de finansal tablolardaki notların yerine geçmediğini özellikle vurgulamaktadır (IAASB, 2015). KDK, finansal tablolarda eksik bir açıklama varsa bunu düzeltmek için kullanılmamalı; görüş bildirmek gerekiyorsa görüş bölümünün yerine de geçmemelidir.

BDS 701 (Bağımsız Denetim Standardı 701), ISA 701'in Türkiye'ye uyarlanmış halidir ve büyük ölçüde aynı hükümleri içerir. KGK tarafından 09.03.2017'de yayımlanan BDS 701'e göre 2017 yılından itibaren halka açık işletmelerin denetçi raporlarında KDK bölümü zorunlu hale gelmiştir (KGK,2017) BDS 701'in tanım ve amaç kısmı ISA 701 ile birebir örtüşmektedir. Standartta KDK şöyle tanımlanır: “Denetçinin mesleki muhakemesine göre, cari döneme ait finansal tabloların denetiminde en çok önem arz eden konulardır. Kilit denetim konuları, üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilen konular arasından seçilir” (KGK,2017). Ayrıca KGK, standardın Türkçe versiyonunun uygulama kılavuzunda KDK belirlerken göz önünde bulundurulacak hususları sıralamıştır: ciddi riskli alanlar, tahmin belirsizliği taşıyan önemli muhasebe tahminleri ve dönem içindeki önemli olaylar bunlar da ISA 701'deki kriterlerle aynıdır. Denetçinin KDK seçerken “sürekli değerlendirme” yapması, önceki yılda KDK olan bir konunun bu yıl da önemli olup olmadığına bakması önerilmiştir (ANY Partners, 2020). KDK'lar her yıl yeniden değerlendirilmeli; gerektiğinde önceki yılın konusu hala çok önemli ise yine KDK olmalıdır,

değilse listeden çıkarılmalıdır. BDS 701, raporlama yükümlülükleri ve istisnalar açısından ISA 701 ile paraleldir. Bununla birlikte, Türkiye’deki mevzuata özgü olarak KGK, bazı ek rehberlikler yayımlamıştır. Örneğin, denetçinin KDK açıklarken dikkat etmesi gereken dil kullanımına ilişkin uyarılar (genel ifadeler yerine mümkün olduğunca şirket özelinde açıklama yapması, ancak gizli bilgileri ifşa etmemesi gibi) bulunmaktadır.

Kısaca, BDS 701 standardı denetçi raporlarında KDK iletişimini yapılandıran rehberlerdir. Bu standartlar sayesinde bağımsız denetçi raporları yalnızca finansal tabloların doğru olup olmadığına dair görüş bildiren bir belge olmaktan çıkmış, aynı zamanda denetim sürecinin odaklandığı kritik konuları paylaşan bir rapora dönüşmüştür. Bu çalışmanın devamında, söz konusu standartlar çerçevesinde KDK uygulamasının gerçek hayatta bankalar özelindeki yansımaları incelenecektir.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Kilit denetim konularıyla ilgili literatür, oldukça yeni bir konu olması nedeniyle son yıllarda yoğunlaşmıştır. 2018-2024 döneminde yapılan ulusal ve uluslararası araştırmalar incelendiğinde, KDK raporlamasının çeşitli boyutlarıyla ele alındığı görülmektedir. Uluslararası çalışmalarda KDK’ların özellikle denetim kalitesi, yatırımcı tepkileri ve denetçinin davranışlarına etkisi gibi konular incelenmiştir. Örneğin, Gold ve Heilmann (2019) kapsamlı bir literatür taraması yaparak KDK ile ilgili akademik çalışmaları dört ana başlık altında gruplamıştır: (i) Yatırımcı davranışı ve piyasa etkisi, (ii) Denetçinin tepkisi, (iii) Denetçinin yükümlülükleri ve (iv) Müşteri (denetlenen şirket) yönetiminin tepkileri. Bu sınıflama, KDK konusunun birden çok paydaşı ilgilendirdiğini ve her bir boyutta farklı etkiler yaratabildiğini göstermektedir.

3.1. Yatırımcı ve Piyasa Etkileri

KDK’nın finansal tablo kullanıcıları üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar genelde KDK açıklamalarının pay fiyatları, getiri hareketliliği veya yatırımcı güveni üzerindeki sonuçlarına odaklanmıştır. Örneğin, Türkiye’de Borsa İstanbul’da işlem gören bankalar üzerinde yapılan bir panel veri analizi, denetçi raporlarındaki KDK açıklamalarının banka hisselerinin getirileri üzerinde anlamlı etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Öksüz ve Cengiz’in (2024) çalışmasında, özellikle “TFRS 9 kapsamında değer düşüklüğü” ve “TFRS 9’un ilk kez uygulanması” gibi KDK açıklamalarının hisse getirilerini negatif etkilediği, buna karşılık “riskten korunma muhasebesi” ile ilgili KDK açıklamasının pozitif etki yaptığı saptanmıştır. Bu bulgular, KDK ile duyurulan konuların piyasa tarafından şirket için olumsuz veya olumlu sinyaller olarak algılanabildiğine işaret etmektedir. Uluslararası piyasalarda da benzer şekilde, KDK açıklamalarının kredi marjları veya yatırımcı değerlendirmeleri üzerindeki etkisini araştıran çalışmalar bulunmaktadır. Genel olarak literatürde, KDK açıklamalarının çok farklı piyasa tepkileri yaratmadığı; çünkü çoğu zaman bu konuların finansal tablo dipnotlarında zaten var olduğu veya piyasa tarafından bilindiği yönünde sonuçlar da raporlanmıştır (Velte, 2018).

3.2. Denetim Kalitesi ve Denetçinin Tepkisi

KDK zorunluluğunun denetim sürecine etkisi, denetçilerin davranış ve yaklaşımlarında değişim olup olmadığı, literatürde incelenen bir diğer boyuttur. Bazı araştırmacılar, KDK raporlamasının denetçileri daha temkinli ve detaycı olmaya sevk edeceğini öne sürmüştür. Nitekim Marques, Portugal ve Almedia

(2019), Brezilya'daki denetim raporlarını analiz ettikleri çalışmalarında KDK uygulamasının denetçileri daha şüpheci bir bakış açısına yönlendirdiğini ve uygulanan denetim prosedürlerinin arttırıldığını belirtmişlerdir. Benzer şekilde, Yeni Zelanda'da yapılan bir çalışma (Li, Hay & Lau, 2019), KDK açıklamalarının denetim kalitesini arttırdığını ve bu durumun denetim maliyetlerine (ücretlerine) yansıdığını ortaya koymuştur. Denetçi, en önemli riskleri raporda açıklayacağı için daha fazla çaba harcamakta ve sonuçta denetim ücreti artmaktadır. Öte yandan, bazı çalışmalar KDK sayısı ile denetçinin özellikleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Pinto ve Morais (2019), Avrupa'nın büyük borsalarındaki (FTSE 100, CAC 40, AEX 25) şirketlerin 2016 raporlarını inceleyerek, denetim karmaşıklığı arttıkça ve ilgili muhasebe standartları daha karmaşık hale geldikçe KDK sayısının arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Aynı çalışma, denetim ücreti ile KDK sayısı arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur. Burada önemle belirtilmelidir ki denetim ücreti, denetim süreci başlamadan önce belirlenen ve sonradan KDK sayısındaki artışa bağlı olarak değişmeyen bir tutardır. Çalışmada tespit edilen pozitif ilişki, bu nedenle, yüksek denetim ücreti gerektiren ve dolayısıyla daha riskli kabul edilen müşteriler için denetçilerin daha fazla KDK raporlaması yapma eğilimine sahip olabileceği şeklinde yorumlanmaktadır.

KDK sayısını etkileyen faktörlere yönelik bir diğer önemli bulgu ise, sektörel farklılıklar üzerinedir. Pinto ve Morais yine aynı çalışmasında, bankacılık gibi sıkı düzenlemelere tabi sektörlerde KDK sayısının diğer sektörlerle göre daha düşük olduğunu görmüştür. Finansal kuruluşların yoğun gözetim altında olması ve finansal raporlama risklerinin halihazırda düzenleyici çerçevede daha sıkı takip edilmesi, denetçilerin ek KDK açıklama ihtiyacını azalttığı sonucuna varılmıştır. Örneğin, İngiltere ve Avrupa'daki erken dönem uygulamalarında bankaların denetim raporlarında genellikle 1 ila 3 arasında KDK açıklandığı, buna karşılık sanayi ve hizmet sektörlerindeki şirketlerde bu sayının daha yüksek olabildiği rapor edilmiştir. Bu da sektör dinamiklerinin KDK belirlemede önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

3.3. Denetçinin Yükümlülükleri ve Algısı

KDK uygulamasıyla ilgili literatürde tartışılan konulardan biri de denetçinin hukuki sorumluluğu ve KDK'nın "beklenti boşluğu"na etkisidir. Beklenti boşluğu, finansal denetim sürecinde kamuoyu, yatırımcılar ve diğer paydaşların denetimden beklediği ile denetimin gerçekte sunduğu hizmet arasındaki farkı ifade eder. Başka bir deyişle, denetimle ilgili tarafların algıladığı sorumluluklar ile denetçilerin fiili olarak yerine getirdiği görevler arasındaki uyumsuzluktur (Yalçın, 2023).

Türkiye'de Kocamış ve Yıldırım (2019), KDK uygulamasının muhtemel etkilerini teorik olarak tartışmış ve denetçiler açısından daha fazla analiz ihtiyacı doğuracağını, raporları daha şeffaf hale getirip daha fazla sorgulanmasına yol açacağını, ancak denetçilere çok fazla bir iş yükü getirmeyeceğini belirtmiştir. Teraman ve Çelik (2019), denetçilerle yaptıkları mülakatlara dayanarak KDK raporlamasının bağımsız denetçilere ilave bir yük getirmediğini, aksine denetim raporlarının güvenilirliğinin ve şeffaflığının artmasına katkıda bulunduğunu bulgulamışlardır. Bununla birlikte, denetçilerin KDK açıklarken dava edilebilirlik riskini göz önünde bulundurup daha genel ifadeler kullanma eğiliminde olabileceği de bazı çalışmalarda vurgulanmaktadır. Örneğin, Taş ve diğerleri (2019) Borsa İstanbul şirketlerinin 2017-2018 raporlarını inceledikleri araştırmada, KDK açıklamalarında çoğunlukla benzer konulara yer verildiğini ve ifadelerin genel düzeyde tutulduğunu tespit etmiş; ilerleyen dönemde şirketlere özel daha detaylı açıklamalar yapılmasının raporların etkinliğini artırabileceğini önermişlerdir.

3.4. Denetlenen İşletme (müşteri) Perspektifi

KDK, denetim müşterileri yani şirket yönetimleri için de yeni bir durum ortaya çıkarmıştır. Literatürde bazı çalışmalar, şirketlerin KDK uygulamasına yönelik tepkilerini incelemiştir. Örneğin, finansal raporlarında hile riski yüksek olan şirketlerin daha fazla sayıda KDK açıkladığı, dolayısıyla denetçilerin bu şirketlerde daha fazla kritik konu tespit ettiği yönünde bulgular mevcuttur. Erdem (2020), BİST 100 şirketlerini inceleyerek finansal tablolarında hile riski yüksek şirketlerin açıkladıkları KDK sayılarında farklılık olduğunu, KDK sayısı ve içeriğinin takibinin denetim kalitesini yükseltebileceğini belirtmiştir. Ayrıca, Sarbanes-Oxley benzeri düzenlemelere sahip ABD’deki “Kritik Denetim Konuları (CAM)” raporlaması ile ISA 701 KDK raporlamasını karşılaştıran çalışmalar, ABD’de denetçi raporlarında daha az sayıda ve daha öz açıklamalar yapıldığı, Türkiye gibi ISA 701 uygulayan ülkelerde ise görece daha fazla KDK konusunun raporlandığı ve kategorik farklılıklar olduğu sonucuna varmıştır (Sarisooy, 2021). Bu da farklı düzenleyici ortamların KDK uygulamasına etkisini göstermektedir.

Özetle, literatür taraması KDK’ların denetim raporlarında önemli bir yenilik olarak genel kabul gördüğünü ve denetim kalitesine olumlu etkileri (örneğin daha fazla şüphecilik, daha ayrıntılı denetim prosedürleri) olduğunu ortaya koymaktadır (Arzova & Şahin, 2020). Yatırımcılar açısından KDK’lar, ilave bilgi sunarak karar alma süreçlerini desteklemektedir; ancak bazı çalışmalar KDK bilgisinin yatırımcıların zaten bildiği riskleri yansıttığı için sınırlı piyasa etkisi yarattığını öne sürmüştür. Denetçiler, KDK sayesinde kritik denetim alanlarını vurgularken, raporların güvenilirliği artmıştır ve genel olarak bu yükün altından kalkabilmektedirler. Bununla birlikte, KDK açıklamalarının şirketlere özel olmaktan ziyade genel ifadeler taşıması eleştirisi bulunmaktadır (Çakallı, 2021). Dolayısıyla ileride KDK uygulamasının gelişimi, açıklamaların şirket özeline daha çok indirgenmesi ve denetim komiteleriyle iletişimin güçlenmesi yönünde olacaktır.

4. METODOLOJİ VE ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Metodoloji

Araştırmanın Amacı: Bu çalışmanın temel amacı, bankacılık sektöründe kilit denetim konularının uygulamasını analiz etmek ve Türkiye ile yabancı uygulamaları karşılaştırmaktır. Özellikle, Türkiye’de aktif büyüklüğüne göre en büyük altı bankanın bağımsız denetim raporlarındaki KDK’lar ile dünyada ISA 701 standardını uygulayan en büyük altı bankanın KDK’ları incelenerek, konu bazında ve sayı bazında benzerlik ve farklılıkların ortaya konması hedeflenmiştir. Böylece KDK raporlamasının banka denetimlerinde hangi alanlara yoğunlaştığı, zaman içinde nasıl değiştiği ve ülkesel faktörlerden nasıl etkilendiği anlaşılabilecektir.

Kapsam ve Örneklem: Örneklemde yer alan bankalar Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Örneklemede Yer Alan Bankalar

Türk Bankaları	Aktif Büyüklük (TL)	Yabancı Bankalar	Menşei Ülke	Aktif Büyüklük (USD)
TÜRKİYE CUMHURİYETİ ZİRAAT BANKASI A.Ş.	4,948 trilyon	INDUSTRIAL & COMMERCIAL BANK OF CHINA LIMITED	Çin	6,303.44 milyar
TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O.	3,5 trilyon	AGRICULTURAL BANK OF CHINA LIMITED	Çin	5,623.12 milyar
TÜRKİYE İŞ BANKASI A.Ş.	3,1 trilyon	CHINA CONSTRUCTION BANK CORPORATION	Çin	5,400.28 milyar
TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.	2,8 trilyon	BANK OF CHINA LIMITED	Çin	4,578.28 milyar
TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.	2,4 trilyon	HSBC HOLDINGS	Birleşik Krallık	2,919.84 milyar
YAPI VE KREDİ BANKASI A.Ş.	2,3 trilyon	BNP PARIBAS	Fransa	2,867.44 milyar

Türkiye’den seçilen bankalar kamu ve özel sermayeli büyük bankalar olup sektörün önemli bir kısmını temsil etmektedir. Yabancı bankaların örneklemini ise ISA 701 uygulayan ülkelerden aktif büyüklüğü en yüksek altı bankadan oluşmaktadır. Bu altı banka, Çin bankacılık devlerini ve Avrupa’nın önde gelen iki bankasını içermektedir (ABD’li büyük bankalar Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) denetim standartlarını takip ettikleri “Critical Audit Matters (CAM)” raporladıkları için kapsama dahil edilmemiştir).

Veri Toplama: Her bir bankanın, 2016’dan (Türkiye için 2017’den) 2023’e kadar yayımlanan bağımsız denetçi raporları temin edilmiştir. Türkiye’de KDK uygulaması 2017 yılı öncesinde bulunmadığından, analiz dönemi 2017-2023 yıllarıyla sınırlı tutulmuştur. Yabancı bankalar için ise ISA 701 standardı 2016 yıl sonundan itibaren geçerli olduğundan, analiz kapsamı 2016-2023 yıllarını içermektedir. Denetçi raporları bankaların yıllık faaliyet raporlarından veya Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) bildirimlerinden elde edilmiştir. Raporlarda yer alan “Kilit Denetim Konuları” bölümü dikkatlice incelenmiş; her yıl belirtilen KDK sayıları ve her bir KDK’nın başlıkları kaydedilmiştir. Buna ek olarak, karşılaştırmaya yardımcı olması açısından, raporlarda KDK olarak belirtilen konu başlıkları belirli temalar altında sınıflandırılmıştır.

Araştırma Yöntemi: Araştırmada nitel bir yaklaşım olan içerik analizi kullanılmıştır. Bu çalışmada içerik analizi kapsamında, her bankanın her yıl raporladığı KDK sayıları ve konuları tablolastırılmış, daha sonra karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmıştır. Karşılaştırma için hem yıllar arası eğilim analizi (örneğin 2017’den 2023’e KDK sayılarının artıp artmadığı) hem de banka grupları arası karşılaştırma (Türkiye ve yabancı bankaların KDK konu dağılımları) gerçekleştirilmiştir. KDK konuları temalarına göre gruplandırılarak hangi konuların en sık raporlandığı belirlenmiştir. Örneğin, “Kredi değer düşüklüğü”, “TFRS 9’un ilk uygulanması”, “Emeklilik yükümlülükleri”, “Bilgi teknolojileri kontrolleri”, “Enflasyon muhasebesi” gibi temalar belirlenmiş ve her bankanın bu temaları hangi yıllarda KDK olarak

raporladığı dikkate alınmıştır. Bu sayede, örneklem genelinde en yaygın kilit konular ve spesifik/banka türüne özgü konular tespit edilmiştir.

Sınırlılıklar: Araştırma, sadece en büyük bankalara odaklandığı için tüm bankacılık sektörünü kapsamamaktadır. Seçilen bankalar ölçek ve piyasa etkisi bakımından sektörün büyük kısmını temsil etmektedir. Yabancı örneklemde yer alan bankaların hepsi farklı ülkelerden olsa da ISA 701'i uygulayan düzenleyici ortamlarda faaliyet gösterdikleri için toplu bir grup olarak ele alınmıştır. Gelecekte gerçekleştirilecek araştırmalarda, daha geniş bir kapsama ulaşmak ve bulguların genellenebilirliğini güçlendirmek için farklı ülkelerden ve bankalardan örneklemeler dahil edilebilir.

4.2. Araştırma Bulguları

Araştırmada elde edilen bulgular, bankaların bağımsız denetim raporlarındaki KDK uygulamasının genel olarak benzer önemli konular etrafında yoğunlaştığını, ancak Türkiye ve yabancı bankalar arasında bazı farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bulgular Tablo 2 ve Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 2. Örneklemde Yer Alan Altı Yabancı Bankanın KDK Analizi

INDUSTRIAL & COMMERCIAL BANK OF CHINA LIMITED	2016- 2017	“1. Müşterilere verilen kredi ve avansların değer düşüklüğü 2. Yapılandırılmış işletmelerdeki payların muhasebeleştirilmesi ve konsolidasyonu 3. Finansal araçların gerçeğe uygun değeri 4. Finansal raporlama üzerindeki BT sistemleri ve kontroller”
	2018	“1. Müşterilere verilen kredi ve avansların değer düşüklüğü 2. Yapılandırılmış işletmelerdeki payların muhasebeleştirilmesi ve konsolidasyonu 3. Finansal araçların gerçeğe uygun değeri 4. Finansal raporlama üzerindeki BT sistemleri ve kontrolleri 5. Uluslararası Finansal Raporlama Standardı 9 Finansal Araçlara geçiş ile ilgili düzeltmeler ve açıklamalar”
	2019	“1. Müşterilere verilen kredi ve avansların değer düşüklüğü 2. Yapılandırılmış işletmelerdeki payların muhasebeleştirilmesi ve konsolidasyonu 3. Finansal araçların gerçeğe uygun değeri 4. Finansal raporlama üzerindeki BT sistemleri ve kontroller”
	2020	“1. Müşterilere verilen kredi ve avansların beklenen kredi zararı karşılığı 2. Yapılandırılmış işletmelerdeki payların muhasebeleştirilmesi ve konsolidasyonu 3. Finansal araçların gerçeğe uygun değeri 4. Finansal raporlama üzerindeki BT sistemleri ve kontroller”
	2021- 2023	“1. İtfâ edilmiş maliyet ile ölçülen müşterilere verilen kredi ve avansların beklenen kredi zarar karşılığı 2. Yapılandırılmış kuruluşların konsolidasyonu 3. Finansal araçların gerçeğe uygun değeri 4. Finansal raporlama üzerindeki BT sistemleri ve kontrolleri”

AGRICULTURAL BANK OF CHINA LIMITED	2016	1. Müşterilere verilen kredi ve avansların değer düşüklüğü 2. Devredilen takipteki kredilerin ("TGA") kayıtlardan çıkarılması 3. Gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülen finansal araçların değerlemesi 4. Finansal araçların değerlemesi"
	2017	1. Müşterilere verilen kredi ve avanslarda değer düşüklüğü 2. UFRS 9- beklenen kredi zararları modelinin ilk kez uygulanması üzerine tahmini etkinin açıklanması 3. Yapılandırılmış işletmelerin konsolidasyonu"
	2018- 2020	1. Müşterilere verilen kredi ve avanslar için beklenen kredi zararlarının ölçümü 2. Yapılandırılmış kuruluşların konsolidasyonu"
	2021- 2023	1. Müşterilere verilen kredi ve avanslar için beklenen kredi zararlarının ölçümü 2. Yapılandırılmış işletmelerdeki payların ölçümü ve konsolidasyonu 3. Finansal araçların gerçeğe uygun değerlerinin ölçümü"
CHINA CONSTRUCTION BANK CORPORATION	2016	1. Müşterilere verilen kredi ve avanslar için ayrılan değer düşüklüğü karşılıkları 2. Sorunlu Kredilerin (TGA) Paketlenmiş Satışları 3. Yapılandırılmış kuruluşların konsolidasyon değerlendirmesi ve bunlara ilişkin açıklamalar 4. İş uygulama sisteminin Grubun muhasebe sistemine geçişi"
	2017	1. Müşterilere verilen kredi ve avanslar için ayrılan değer düşüklüğü karşılıkları 2. TFRS 9- beklenen kredi zararı modelinin ilk uygulaması üzerine tahmini etkinin açıklanması"
	2018- 2019	1. İtfâ edilmiş maliyetinden ölçülen müşterilere verilen kredi ve avanslar için beklenen kredi zararları 2. Yapılandırılmış kuruluşların konsolidasyon değerlendirmesi ve bunlara ilişkin açıklamalar"
	2020- 2023	1. İtfâ edilmiş maliyetinden ölçülen müşterilere verilen kredi ve avanslar için beklenen kredi zararları 2. Yapılandırılmış kuruluşların konsolidasyon değerlendirmesi ve açıklamaları 3. Finansal araçların değerlemesi Finansal araçların değerlemesi"
BANK OF CHINA LIMITED	2016- 2020	1. Müşterilere verilen kredi ve avansların değer düşüklüğü değerlendirmesi 2. Finansal araçların değerlemesi 3. Yapılandırılmış kuruluşlar"
	2021- 2023	1. Müşterilere verilen kredi ve avanslar için beklenen kredi zararının ("BKZ") ölçümü 2. Gerçeğe uygun değerden ölçülen finansal yatırımların değerlemesi 3. Yapılandırılmış kuruluşların konsolidasyonu"
HSBC HOLDINGS	2016	1. BT erişim yönetimi 2. Kredi ve avanslarda değer düşüklüğü 3. Şerefiye 4. Bank of Communications Co., Ltd'deki (BoCom) yatırım 5. Riskten korunma muhasebesinin uygulanması 6. Davalar ve düzenleyici yaptırım eylemleri 7. Ertelenmiş kovuşturma anlaşmasının (DPA) etkisi 8. Emeklilik yükümlülükleri"
	2017	1. BT erişim yönetimi 2. Bank of Communications Co., Ltd ('BoCom') yatırımı 3. UFRS 9 beklenen kredi zararı 4. Kredi ve avansların değer düşüklüğü 5. HSBC Stratejik Eylemlerinin etkisi 6. Davalar ve düzenleyici yaptırım eylemleri"

HSBC HOLDINGS	2018	“1. BT Erişim Yönetimi 2. Kredi ve avansların değer düşüklüğü hesaplamasında UFRS 9’un uygulanması 3. İştirak yatırımı- Bank of Communications Company, Limited (‘BoCom’) 4. Kontrollerin yönetim tarafından geçersiz kılınması- alternatif performans ölçüsü”
	2019	“1. BT Erişim Yönetimi 2. Kredi ve avanslarda değer düşüklüğü 3. Şerefiye değer düşüklüğü 4. İştirakteki yatırım- Bank of Communications Company, Limited (‘BoCom’) 5. Tanımlanmış fayda emeklilik yükümlülükleri 6. Bağlı ortaklıklardaki yatırım değer düşüklüğü (sadece Ana Ortaklık)”
	2020	“1. Covid-19’un etkisi (grup ve şirket) 2. Beklenen kredi zararları- Kredi ve avanslarda değer düşüklüğü (grup) 3. İştirak yatırımı- Bank of Communications Company, Limited (‘BoCom’) (grup) 4. Şerefiye ve maddi olmayan duran varlıklarda değer düşüklüğü (grup) 5. Finansal araçların değerlemesi (grup) Finansal araçların değerlemesi (grup) 6. Bağlı ortaklıklardaki yatırımların değer düşüklüğü (şirket) 7. Tanımlanmış fayda emeklilik yükümlülüklerinin değerlemesi (grup) 8. BT erişim yönetimi (grup)”
	2021	“1. Beklenen kredi zararları- Kredi ve avansların değer düşüklüğü (grup) 2. İştirakteki yatırım- Bank of Communications Co, Ltd (‘BoCom’) (grup) 3. Bağlı ortaklıklardaki yatırımların değer düşüklüğü (ana ortaklık) 4. İştiraklerdeki yatırımların değer düşüklüğü (grup) Tanımlanmış fayda emeklilik yükümlülüklerinin değerlemesi (grup)”
	2022	“1. Beklenen kredi zararları- Kredi ve avanslarda değer düşüklüğü (grup) 2. İştiraklerdeki yatırımlarda değer düşüklüğü- Bank of Communications Co, Ltd (‘BoCom’) (grup) 3. Bağlı ortaklıklardaki yatırımlar (şirket) 4. Tanımlanmış fayda emeklilik yükümlülüklerinin değerlemesi (grup) 5. Satış amaçlı elde tutulan varlıkların muhasebeleştirilmesi (grup)”
	2023	“1. Beklenen kredi zararları- Kredi ve avanslarda değer düşüklüğü (grup) 2. İştiraklerdeki yatırımlarda değer düşüklüğü- Bank of Communications Co, Ltd (‘BoCom’) (grup) 3. Bağlı ortaklıklardaki yatırımlar (ana ortaklık) 4. Tanımlanmış fayda emeklilik yükümlülüklerinin değerlemesi (grup)”
BNP PARIBAS	2016	Bağımsız Denetim Raporunda Kilit Denetim Konuları Yer almamaktadır.
	2017	“1. Kredi riskinin tanımlanması ve değerlendirilmesi 2. UFRS 9- Finansal Araçlar standardının ilk kez uygulanmasının etkilerinin değerlendirilmesi 3. Finansal araçların değerlemesi 4. Şerefiye değer düşüklüğü 5. Düzenleyici ve idari soruşturmalar ile toplu davalara ilişkin yasal riskin analizi 6. Taşınan vergi zararlarına ilişkin ertelenmiş vergi varlıkları 7. Genel BT kontrolleri 8. Sigorta şirketlerinin teknik karşılıkları”
	2018	“1. Kredi riskinin değerlendirilmesi ve müşteri kredi portföyleri üzerindeki değer düşüklüğü zararlarının ölçülmesi (1, 2 ve 3. aşamalar) 2. Finansal araçların değerlemesi 3. Şerefiye değer düşüklüğü 4. Genel BT kontrolleri 5. Yasal risk analizi Düzenleyici ve idari soruşturmalar ile toplu davalara ilişkin yasal risk analizi 6. Sigorta şirketlerinin teknik rezervleri”

BNP PARIBAS	2019- 2020	“1. Kredi riskinin değerlendirilmesi ve müşteri kredi portföyleri üzerindeki değer düşüklüğü zararlarının ölçülmesi (1, 2 ve 3. aşamalar) 2. Finansal araçların değerlemesi 3. Şerefiye değer düşüklüğü 4. Genel BT kontrolleri 5. Yasal risk analizi Düzenleyici ve idari soruşturmalar ile toplu davalara ilişkin yasal risk analizi 6. Sigorta şirketlerinin teknik rezervleri”
	2021- 2022	“1. Kredi riskinin değerlendirilmesi ve müşteri kredi portföyleri üzerindeki değer düşüklüğü zararlarının ölçülmesi (1, 2 ve 3. aşamalar) 2. Finansal araçların değerlemesi 3. Şerefiye değer düşüklüğü 4. Genel BT kontrolleri 5. Sigorta şirketlerinin teknik rezervleri”
	2023	“1. Kredi riskinin değerlendirilmesi ve müşteri kredi portföyleri üzerindeki değer düşüklüğü zararlarının ölçülmesi (1, 2 ve 3. aşamalar) 2. Finansal araçların değerlemesi 3. Genel BT kontrolleri 4. UFRS 17 “Sigorta Sözleşmeleri” nin ilk kez uygulanmasının etkisi ve ‘Emeklilik tasarrufları’ işlerinde sigorta sözleşmesi yükümlülüklerinin değerlendirilmesi”

Tablo 3. Örneklerde Yer Alan Altı Türk Bankanın KDK Analizi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ZİRAAT BANKASI A.Ş.	2017	“1. Kredilere ilişkin değer düşüklüğü 2. Emeklilik Planları”
	2018	“1. İtf edilmiş maliyetiyle ölçülen kredilere ilişkin değer düşüklüğü 2. Emeklilik Planları”
	2019	“1. İtf edilmiş maliyetiyle ölçülen kredilere ve kiralama işlemlerinden alacaklara (“krediler”) ilişkin değer düşüklüğü 2. Emeklilik planları”
	2020- 2023	“1. Kredi ve alacaklara ilişkin beklenen kredi zarar karşılığı 2. Emeklilik planları”
TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O.	2017	“1. Krediler ve Alacaklar Değer Düşüklüğü 2.Emekli Sandığı Yükümlülüklerinin Değerlemesi”
	2018	“1. Kredilere İlişkin TFRS 9 “Finansal Araçlar Standardı” (“TFRS 9”) Çerçevesinde Beklenen Kredi Zarar Karşılığı 2. TFRS 9’un İlk Kez Uygulanması 3. Emekli Sandığı Yükümlülüklerinin Değerlemesi”
	2019- 2020	“1. Kredilere İlişkin TFRS 9 “Finansal Araçlar Standardı” Çerçevesinde Beklenen Kredi Zarar Karşılığı 2. Emekli Sandığı Yükümlülüklerinin Değerlemesi”
	2021- 2023	“1. TFRS 9 “Finansal Araçlar” Standardı Kapsamında Finansal Varlıklara İlişkin Sınıflama, Ölçüm Ve Değer Düşüklüğünün Finansal Tablolara Alınması ve Açıklamalar 2. Emeklilik Haklarından Doğan Yükümlülükler”
TÜRKİYE İŞ BANKASI A.Ş.	2017	“1. Krediler ve Alacaklara İlişkin Değer Düşüklüğü 2. Emeklilik Haklarından Doğan Yükümlülükler 3. Türev Finansal Araçlar”
	2018- 2023	“1. TFRS 9 “Finansal Araçlar” Standardına Geçişin Finansal Tablolara Etkisi ve Finansal Varlıklara İlişkin Değer Düşüklüğünün Finansal Tablolara Alınması ve İlgili Önemli Açıklamalar 2. Emeklilik Haklarından Doğan Yükümlülükler 3. Türev Finansal Araçlar”

TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.	2017	“1. Krediler ve Alacaklarda Sınıflama ve Değer Düşüklüğü 2. Emeklilik Haklarından Doğan Yükümlülükler 3. Bilgi Teknolojileri Denetimi”
	2018	“1. Kredilere İlişkin TFRS 9 Çerçevesinde Belirlenen Değer Düşüklüğü 2. TFRS 9’ Un İlk Kez Uygulanması 3. Emeklilik Haklarından Doğan Yükümlülükler 4. Bilgi Teknolojileri Denetimi”
	2019	“1. Kredilere İlişkin TFRS 9 Çerçevesinde Belirlenen Değer Düşüklüğü 2. Emeklilik Haklarından Doğan Yükümlülükler 3. Bilgi Teknolojileri Denetimi”
	2020	“1. Kredilere İlişkin TFRS 9 “Finansal Araçlar Standardı” Çerçevesinde Belirlenen Değer Düşüklüğü 2. Emeklilik Haklarından Doğan Yükümlülükler”
	2021	“1. Kredilere İlişkin TFRS 9 “Finansal Araçlar Standardı” Çerçevesinde Belirlenen Değer Düşüklüğü 2. Emeklilik Haklarından Doğan Yükümlülükler 3. Bilgi Teknolojileri Denetimi”
	2022- 2023	“1. Kredilere İlişkin TFRS 9 “Finansal Araçlar Standardı” Çerçevesinde Belirlenen Değer Düşüklüğü 2. Emeklilik Haklarından Doğan Yükümlülükler 3. Bilgi Teknolojileri Denetimi”
TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.	2017	“1. Kredilere İlişkin Değer Düşüklüğü 2. Emeklilik Planları”
	2018-2022	“1. Hasılatın Muhasebeleştirilmesi”
	2023	“1. Enflasyon Muhasebesinin Uygulanması”
YAPI VE KREDİ BANKASI A.Ş.	2017	“1. Krediler ve Alacakların Değer Düşüklüğü 2. Emekli Sandığı Yükümlülüklerinin Değerlemesi”
	2018	“1. Kredilere İlişkin Beklenen Kredi Zarar Karşılığı 2. TFRS 9’ Un İlk Kez Uygulanması 3. Emekli Sandığı Yükümlülüklerinin Değerlemesi”
	2019- 2023	“1. Kredilere İlişkin Beklenen Kredi Zarar Karşılığı 2. Emekli Sandığı Yükümlülüklerinin Değerlemesi”

4.2.1. KDK Sayılarının Analizi

İlk olarak, incelenen bankaların yıllar itibarıyla raporladıkları KDK sayıları değerlendirilmiştir.

Tablo 4. Yıllar İtibarıyla Türk Bankalarının KDK Sayıları

		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	T.C. ZİRAAT BANKASI A.Ş.	2	2	2	2	2	2	2
2	TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O.	2	2	2	2	2	2	2
3	TÜRKİYE İŞ BANKASI A.Ş.	3	3	3	3	3	3	3
4	TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.	3	4	3	2	3	3	3
5	TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.	2	1	1	1	1	1	1
6	YAPI VE KREDİ BANKASI A.Ş.	2	3	2	2	2	2	2

Genel olarak, yıldan yıla küçük dalgalanmalarla birlikte Türkiye’de büyük bankalar için ortalama KDK sayısı ~2,26 olarak hesaplanmıştır.

Dünyadaki en büyük altı bankaya bakıldığında, KDK sayılarının biraz daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Yıllar İtibariyle Yabancı Bankaların KDK Sayıları

		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	INDUSTRIAL & COMMERCIAL BANK OF CHINA LIMITED	4	4	5	4	3	4	4	4
2	AGRICULTURAL BANK OF CHINA LIMITED	4	3	2	2	2	3	3	3
3	CHINA CONSTRUCTION BANK CORPORATION	3	2	2	2	3	3	3	3
4	BANK OF CHINA LIMITED	3	3	3	3	3	3	3	3
5	HSBC HOLDINGS	7	6	4	6	8	4	5	4
6	BNP PARIBAS	0	8	7	6	6	5	5	4

Genel olarak yabancı bankalar için ortalama KDK sayısının ~3,83 civarında olduğu belirlenmiştir.

Türkiye ve yabancı bankaların KDK sayılarını karşılaştırdığımızda, yabancı bankaların ortalama olarak daha fazla KDK bildirdiği görülmektedir. Bunun birkaç olası nedeni bulunmaktadır: Birincisi, yabancı bankaların faaliyet gösterdiği coğrafi alanların genişliği ve sundukları ürün çeşitliliğinin fazla olması, denetimde dikkate alınan önemli konu sayısını artırabilir. İkincisi, özellikle Avrupa’da denetçi raporlarında her önemli risk alanının ayrı bir KDK olarak yazılması eğilimi vardır. Buna karşılık, Türkiye’de bankalar belli başlı iki konuyu (kredi riski ve emeklilik yükümlülüğü gibi) vurgulayıp diğer önemli alanları KDK kapsamına almamayı tercih etmiş olabilir. Nitekim literatürde de bankaların KDK sayısının diğer sektörlerden düşük olabileceği, çünkü düzenleyici ortam nedeniyle risklerin zaten kontrol altında olduğu belirtilmiştir (Pinto & Morais, 2019). Bu bulgu, Türkiye için de geçerli görünmektedir. Bankalar, likidite riski, operasyonel risk ve BT güvenliği gibi birçok kritik konuya sahip olsalar da KDK listesinde tüm bu konulara yer vermek yerine en öne çıkan birkaç tanesini seçilmektedir. Yıllar itibarıyla bir eğilim olup olmadığı incelendiğinde hem Türkiye hem de yabancı örnekleme 2018 yılının dikkat çektiği görülmektedir. 2018, IFRS 9 Finansal Araçlar standardının yürürlüğe girdiği ilk yıl olduğu için, birden fazla bankada KDK sayısında o yıl artış olmuştur. 2018 dışında, KDK sayılarında anlamlı bir artan veya azalan trend gözlenmemiştir; her banka kendi çizgisini korumuştur. Garanti bankası dışındaki bankalarda 2020 pandemi yılı veya 2022 yüksek enflasyon yılı gibi olağanüstü dönemler, KDK sayısını etkilememiştir (ancak KDK konularını etkilemiştir, aşağıda değinilecektir).

Özetle, KDK sayıları açısından Türkiye ve yabancı bankalar arasında ciddi bir fark bulunmamaktadır. Her iki grup da tipik olarak 2 ila 5 arası kilit konu açıklamaktadır. Bu sonuç, KDK uygulamasının özüyle

uyumludur; zira standart, “çok sayıda KDK açıklanmasının, KDK kavramının amacına ters düşebileceğini” ima etmektedir (IAASB’nin rehber notlarında, denetçi raporunda çok uzun KDK listelerinin, bu konuların gerçekten “en kritik” olduğuna dair algıyı zedeleyebileceği belirtilmiştir). İncelediğimiz hiçbir banka 8’den fazla KDK’yı sürekli raporlamamış, genelde 2 ila 4 arası bir sayı yeterli görmüştür.

4.2.2. KDK Konu Başlıklarının Analizi

Kilit denetim konularının içerik açısından analizi, bankaların odaklandığı risk ve hesap alanlarını ortaya koymaktadır. İnceleme kapsamındaki 12 bankanın raporlarında en sık tekrar eden KDK başlıkları ve temaları aşağıdaki gibidir:

- **Kredi ve Alacaklarda Değer Düşüklüğü (Beklenen Kredi Zararı Karşılıkları):** Bu tema, neredeyse tüm bankalarda ve tüm yıllarda KDK olarak dikkat çekmiştir. Özellikle IFRS 9 / TFRS 9 sonrası finansal tablo düzeninde, bankalar kredi portföyleri için beklenen kredi zararı karşılığı ayırmak zorunda olduğundan, bu hesaplama önemli yönetim tahminleri içerir ve denetçiler tarafından yüksek riskli alan olarak değerlendirilmektedir. Araştırma örnekleminde yer alan bankaların bağımsız denetim raporlarında (Garanti Bankası’nın 2020-2021 yılları hariç), her yıl kredilerde değer düşüklüğü konusunun KDK’lar arasında raporlandığı tespit edilmiştir.
- **TFRS/IFRS 9’un İlk Kez Uygulanması (2018):** Hem Türkiye’de hem yabancı bankalarda 2018 yılında finansal araçlar standardının değişimi dolayısıyla birçok denetçi raporu bu konuyu ayrı bir KDK olarak ele almıştır. Türkiye’de VakıfBank ve Yapı ve Kredi 2018 yılı bağımsız denetim raporlarında “TFRS 9’un ilk kez uygulanması” başlıklı KDK yer almaktadır. BNP Paribas, HSBC gibi yabancı bankalar da ise 2018’de KDK olarak IFRS 9 geçişinin etkileri yer almaktadır. Bu konu geçiş yılına özgü olup sonraki yıllarda tekrar KDK listesinde görülmemiştir.
- **Emeklilik Planları ve Sosyal Güvenlik Yükümlülükleri:** Türkiye’de özellikle kamu bankalarının kendi çalışanlarına yönelik emeklilik sandıkları bulunmaktadır. Bu sandıkların aktüeryal yükümlülükleri ve bunların finansal tablolara yansıtılması, önemli bir hesap ve tahmin konusudur. Ziraat, Vakıf ve İş Bankası’nın denetçi raporlarında “Emeklilik planlarından doğan yükümlülükler” veya “Emekli Sandığı yükümlülüklerinin değerlemesi” konuları sürekli olarak KDK listesinde yer almıştır. T.C. Ziraat Bankası’nın denetim raporlarında 2017-2022 döneminde ikinci KDK olarak bu konu yer almaktadır. Türkiye İş Bankası denetim raporlarında da benzer şekilde emeklilik yükümlülükleri KDK olarak belirlenmiştir. Genel olarak emeklilik yükümlülükleri, kamu bankaları için adeta standart bir KDK haline gelmiştir. Bu durum, kamu bankalarının sosyal sorumluluk politikaları gereği çalışanlarına sağladığı ek faydaların finansal etkisini denetçilerin yakından takip ettiğini göstermektedir. Özel bankalarda ise bu konu çoğunlukla gündemde değildir.
- **Bilgi Teknolojileri (BT) Sistemleri ve Kontrolleri:** Modern bankacılıkta finansal raporlama büyük ölçüde bilgi sistemleri üzerinden yürüdüğünden dolayı, BT kontrolleri kritik önem taşır. Yabancı bankaların bir kısmının denetim raporlarında, BT ilgili riskler KDK olarak yer almıştır. Özellikle HSBC’nin 2016- 2020 raporlarında “IT Access Management” (BT erişim yönetimi) KDK konusu olmuştur. Türk bankaları arasında ise incelenen bankalardan Türkiye Halk Bankası’nda “Bilgi teknolojileri denetimi” konusu KDK olarak raporlanmıştır.

- **Türev Finansal Araçlar:** Türev ürünler (swap, opsiyon, forward vb.) birçok büyük bankanın portföyünde önemli yer kaplamakta ve gerçeğe uygun değerlemesi karmaşıktır. Araştırma bulgularına göre Türkiye İş Bankası haricinde hiçbir Türk ve yabancı bankanın denetim raporlarında Türev Finansal Araçları KDK olarak yer almamıştır.
- **Hasılatın Muhasebeleştirilmesi:** Bu başlık, bankalar için alışılmadık görünse de Garanti Bankası örneğinde açıklığa kavuşmaktadır. Garanti Bankası’nın raporlarında, 2018-2022 yılları arasında her yıl “Hasılatın muhasebeleştirilmesi” konusu denetçiler tarafından KDK olarak belirlenmiştir. Bankalarda “hasılat” kavramı genelde faiz geliri ve ücret-komisyon gelirlerini içerir. Muhtemelen Garanti Bankası’nın denetçisi, özellikle faiz dışı gelirlerin (örneğin sigorta komisyonları, ücret gelirleri) doğru muhasebeleştirilmesini kritik görmüş veya 2018’de yürürlüğe giren IFRS 15 Hasılat standardının banka üzerindeki etkisini vurgulamıştır. Nitekim 2018 IFRS 15 uygulaması, bazı bankalarda (Garanti Bankası gibi) önemli bulunduğu için KDK olmuş olabilir. Diğer Türk bankalarında bu başlığa rastlanmamıştır. Yabancı bankalarda, HSBC ve BNP Paribas gibi geniş gelir çeşitliliğine sahip kuruluşlarda ‘Revenue Recognition’ KDK olarak yer alabilmektedir; ancak, incelenen raporlar arasında hasılatın KDK olarak açıkça belirtildiği banka spesifik olarak Garanti Bankası olmuştur. Hasılatın muhasebeleştirilmesi konusunun Garanti Bankası’nda 2022’de yerini enflasyon muhasebesine bıraktığı, çünkü 2022’de Türkiye’de yüksek enflasyon dolayısıyla finansal raporlamada enflasyon etkileri gündeme geldiği için KDK öncelikleri değişmiştir.
- **Enflasyon Muhasebesi (Yüksek Enflasyonun Etkisi):** Türkiye’nin 2022 yılında hiperenflasyonist ekonomi olarak sınıflandırılması, finansal raporlarda enflasyon düzeltmesi tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), bankalar için 2022 yılı sonu finansal tablolarında enflasyon muhasebesi uygulanmamasına karar vermiş olsa da denetçiler bu durumu raporlarında değerlendirmiştir. Özel bankalardan Garanti Bankası’nın 2023 yılı bağımsız denetçi raporunda “Enflasyon muhasebesinin uygulanması” başlığı KDK olarak yer almıştır. Bu, Garanti Bankası’nın finansal tablolarını enflasyona göre raporlamaması konusunda denetçinin açıklama yapma ihtiyacından kaynaklanmış olabilir. Yabancı bankalar arasında ise yüksek enflasyon özellikle gelişmekte olan piyasalarda faaliyeti olan HSBC gibi bankaların raporlarında bölgesel bir not olarak karşımıza çıkabilmekte, ancak KDK listesine genel olarak girmemektedir. Bu bulgu, KDK’ların makroekonomik değişimlere yanıt verebildiğini göstermektedir. Olağanüstü bir durum olduğunda (pandemi, hiperenflasyon gibi) denetçiler bunu kilit konu olarak değerlendirip raporlayabilmektedir. Örneğin, 2020 yılında yabancı bankalardan HSBC’nin denetim raporuna, “COVID-19’un finansal tablo üzerindeki etkileri” başlıklı bir KDK eklenmiştir; aynı yıl Çin bankaları da pandemi nedeniyle “kredi risk modellerindeki değişimi” KDK olarak tartışmışlardır. Türkiye’de ise 2020 yılında COVID -19 etkisi doğrudan KDK listesine girmemiş, dolaylı olarak kredi riski değerlendirmelerinin parçası olmuştur.

Yukarıda sayılan başlıklar dışında, genel tabloya bakıldığında, kredi riski ve beklenen zarar karşılıkları ile emeklilik/çalışan yükümlülükleri iki ana eksen olarak öne çıkmaktadır. Türkiye’deki kamu-özel farkı da üçüncü bir eksen yaratmaktadır: kamu bankalarında BT ve türev finansal araçlar gibi konular hiç yer almazken, özel bankalarda bunlar daha görünür durumdadır.

Elde edilen bulgular ışığında, Türkiye ve yabancı bankaların KDK temalarında önemli örtüşmeler bulunmaktadır. Hepsi için geçerli bir numaralı konu kredi riskidir. Bu, bankacılık faaliyetinin evrensel bir risk alanı olduğunu yansıtır. Emeklilik yükümlülükleri konusu ise Türkiye’deki tarihi arka plan sebebiyle öne çıkan bir unsur olup yabancı bankaların çoğunda görülmemiştir. Burada bir farklılık oluşmaktadır. Yine yabancı bankalarda, faaliyetleri global olduğu için bazı yerel/regülasyon kaynaklı konular KDK olarak belirlenmiştir (örneğin HSBC’nin Hong Kong operasyonlarına dair bir KDK, ICBC’nin Çin regülasyonlarına dair bir KDK gibi içeriklere rastlanabilir), ancak bu çalışma kapsamında ortak kategoriler üzerinden gidildiği için bu tür çok spesifik konular sınıflandırmaya dahil edilmemiştir.

Bir diğer dikkat çekici nokta, denetçi kuruluşların değişiminin KDK içeriklerine etkisi konusudur. Örneklemede, bazı bankaların denetçisi analiz döneminde değişmiştir. Bu değişimlerin KDK sayısı veya konusu üzerinde belirgin bir etki yapmadığı gözlenmiştir. Literatürde Arzova ve Şahin (2020) de benzer şekilde KDK konuları ile bağımsız denetim kuruluşları arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığını belirtmiştir.

Bulgular genelinde, KDK uygulamasının bankalarda “önemli konular listesi” oluşturduğu ve bu listenin bankanın faaliyet yapısı, riskleri ve muhasebe politikalarıyla tutarlı olduğu görülmektedir. Türkiye’de kamu bankaları ile özel bankalar arasındaki KDK farklılıkları, banka türüne göre risk önceliklerinin değişebildiğini gösterir (kamu bankaları sosyal güvenlik yükümlülüklerine odaklanırken, özel bankalar finansal piyasa araçlarına odaklanmaktadır). Uluslararası kıyaslama ise, Türk bankalarının KDK uygulamasının dünya standartlarına paralel olduğunu; temel konuların benzer olduğunu ancak sayısal yoğunluğun biraz daha düşük kaldığını ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, bağımsız denetçi raporlarında kilit denetim konularının bankacılık sektörü özelindeki görünümü analiz edilmiştir. Türkiye’nin aktif büyüklüğü en fazla olan altı bankası ile ISA 701 uygulayan dünyadaki aktif büyüklüğü en fazla olan altı bankanın 2016-2023 yılları (Türkiye için 2017-2023) arasındaki KDK’ları karşılaştırılmış; literatür bulguları ile yorumlanmıştır. Elde edilen sonuçları ve bunların değerlendirmesini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- **KDK’ların Odaklandığı Temel Alanlar:** Hem Türk hem de yabancı bankaların KDK’ları birkaç temel risk alanında yoğunlaşmaktadır. Bunların başında kredi riski ve değer düşüklüğü gelmektedir. Neredeyse tüm incelenen bankalarda, kredi ve alacak değer düşüklüğünü denetçiler tarafından KDK olarak belirlenmiştir. İkinci önemli ortak alan, finansal enstrümanların ilk uygulaması ve muhasebe değişiklikleridir. Özellikle 2018 yılında TFRS/IFRS 9 geçişi evrensel bir KDK olayı yaratmıştır. Türkiye’ye özgü olarak emeklilik sandığı yükümlülükleri kamu bankalarında sürekli bir KDK konusu olmuştur. Özel bankaların raporlarında ise türev finansal araçlar, hasılat muhasebesi ve enflasyon gibi konular KDK listelerinde yer almıştır. Genel olarak bulgular, KDK uygulamasının bankaların en kritik finansal raporlama konularını doğru şekilde yansıttığını göstermektedir; zira kredi riski, tahmin belirsizliği yüksek karşılıklar, karmaşık finansal araçlar gibi kullanıcıların da bilmek isteyeceği konular ön plana çıkarılmıştır.

- **Türkiye ile Yabancı Bankaların Karşılaştırması:** Türkiye’deki KDK uygulaması, konu çeşitliliği bakımından yurtdışı uygulamaya büyük ölçüde benzemektedir. Farklar daha çok vurgu yoğunluğundadır. Sayısal olarak Türk bankalarında yılda 2 KDK yer alırken, yabancı bankalarda ortalama 3 KDK açıklanmıştır. Fakat, bu fark, denetçi raporlarının yapısı itibarıyla çok belirleyici değildir; önemli olan her iki grup için de KDK’ların gerçekten “en önemli” birkaç konuyu kapsamasıdır.
- **Zaman İçindeki Eğilimler:** 2017’de başlayan KDK uygulaması, ilk yıllarda denetim ekipleri ve şirketler için yeni bir süreç niteliğinde olmuştur. Literatürde ilk uygulama döneminde KDK metinlerinin çok genel kaldığı, şirketlere özel detay vermekten kaçındığı eleştirileri yapılmıştır (Çakallı, 2021). İncelenen bankaların KDK açıklamalarında da ilk yıllarda benzer genel bir dil kullanıldığı, ancak zamanla açıklamaların biraz daha şirket özelindeki uygulamalara değindiği gözlemlenmiştir. Yine de KDK metinlerinin büyük ölçüde standart ifadeler içerdiği söylenebilir (örneğin her yıl benzer cümlelerle kredi riskinin önemine değinilmesi). 2018 yılı gibi büyük değişim yılları haricinde KDK listelerinde ciddi değişiklik olmaması da bankaların risk profilinin tutarlılığını ve denetçilerin her yıl benzer alanları kritik gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu durum hem olumlu hem de olumsuz değerlendirilebilir: Olumlu yanı, gerçekten önemli konuların istikrarla takip edildiğidir; olumsuz yanı ise, KDK’ların giderek ritüelleşen bir yapıya bürünme riskidir.
- **Literatürel Doğrulamalar:** Araştırma bulguları genel olarak literatürdeki eğilimlerle uyumludur. Benzer şekilde, KDK ile denetim kuruluşu değişimi arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmaması ve önemli risklere sahip şirketlerin daha fazla KDK açıklama eğilimi göstermesi yönündeki literatür bulguları, incelenen bankalar örnekleminde de doğrulanmıştır. Örneğin her bankanın kredi riski modellemesini KDK’ları arasında yer alması, denetçilerin bu alana ekstra mesai harcadığını gösterir ki bu da denetim kalitesine olumlu yansımaktadır (Arzova & Şahin, 2020). Öte yandan, KDK bilgilerinin piyasa üzerindeki etkisi literatürde karışık bulgular sunmuştur; çalışma bu konuya direkt odaklanmasa da başkaca çalışmalardan anlaşılabileceği üzere bazı KDK’ların (ör. riskten korunma muhasebesi) pozitif, bazılarının (ör. kredi değer düşüklüğü) negatif olarak algılanabildiği söylenebilir (Öksüz & Cengiz, 2024).

Öneriler: Gelecekte KDK açıklamalarının daha şirkete özgü detaylar içermesi önerilebilir. Örneğin “kredi riski” her banka için KDK olsa da her bankanın portföy dinamikleri farklıdır; denetçi raporunda bu farklar (örneğin bir bankada tüketici kredileri, diğerinde proje finansmanı kredi riski öne çıkıyor olabilir) vurgulanabilir. Ayrıca, KDK’ların denetim komitesi ve yatırımcılarla iletişim kurulması için bir araç olduğu unutulmamalıdır. Denetçiler, KDK yoluyla verdikleri mesajların yönetim ve denetim komiteleriyle yaptıkları görüşmelerde takip edilmesini sağlamalıdır. Örneğin, bir konu sürekli KDK oluyorsa şirket yönetimi o alanda iç kontrol mekanizmasını iyileştirmeyi düşünebilir. Bu yönde bir iletişim KDK sürecinin değerini artıracaktır.

Sonuç olarak, kilit denetim konuları bankacılık gibi risk odaklı bir sektörde denetimin katma değerini görünür kılmaktadır. Bu çalışma, KDK uygulamasının Türkiye’deki bankalar ile yabancı örnekler arasında büyük farklar göstermediğini, hatta önemli benzerlikler olduğunu ortaya koymuştur. KDK’lar sayesinde denetim raporları “bir şirketin finansal tablolarını iç kontrollerini ve muhasebe uygulamalarını özetleyerek bilgilerin, doğru, eksiksiz ve muhasebe ilkelerine veya diğer ilgili muhasebe standartlarına

uygun olup olmadığını belirleme işleminin ötesine geçerek şirketin risk öyküsünü anlatır hale gelmiştir (OnBoard Meetings, 2024). Özellikle finansal tabloları güçlü ve karmaşık olan bankalar için, KDK bölümü finansal tabloların dipnotlarına nitel bir rehberlik de sunmaktadır. Denetim standartlarının bu yönde evrilmesi, finansal raporlama ekosisteminde şeffaflık ve güven tesisine katkı yapmıştır.

Gelecekte, KDK benzeri uygulamaların kapsamının daha da genişleyebileceği (örn. orta ölçekli kurumlara da yayılması) veya KDK açıklamalarının sayısal risk göstergeleriyle desteklenebileceği tartışılabilir. Örneğin bağımsız denetçi, KDK olarak sunduğu bir konuya ilişkin tespit ettiği düzeltme tutarını veya hatayı da ifade ederse, kullanıcılar için daha somut bir bağlam sunulmuş olacaktır. Bu durum, denetçinin sorumluluğunu artıracığından dikkatle değerlendirilmeli ve standart belirleyiciler tarafından yönlendirilmelidir.

Bu çalışmanın bulguları, literatürdeki araştırmalarla uyumlu bir şekilde, KDK'ların bankacılık sektöründe risk iletişimini geliştiren faydalı bir araç olduğunu göstermektedir. Bankaların finansal raporlamasındaki kritik kalemler, denetçi perspektifinden de böylece vurgulanmakta ve kullanıcılar ile denetçi arasında adeta bir diyalog oluşmaktadır. Sonuç olarak, KDK uygulaması denetim raporlarının evriminde önemli bir adımdır ve doğru uygulandığında hem denetim kalitesini yükseltmekte hem de finansal raporlamaya duyulan güveni pekiştirmektedir.

KAYNAKÇA

- Agricultural Bank of China. (t.y.). Annual Reports. <https://www.abchina.com/en/investor-relations/performance-reports/annual-reports/>
- ANY Partners. (t.y.). Denetçinin kilit denetim konularına ilişkin sorumlulukları. *ANY Partners*. <https://any.partners/denetcinin-kilit-denetim-konularina-iliskin-sorumluluklari/#:~:text=Denet%C3%A7inin%20Kilit%20Denetim%20Konular%C4%B1na%20%C4%B0li%C5%9Fkin,de%C4%9Ferlendirilmesi%20denet%C3%A7i%20a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan%20faydal%C4%B1%20olabilir>
- Arzova, S. B., & Şahin, B. Ş. (2020). ISA 701 (BDS 701) Kilit Denetim Konuları: BIST 30, BIST 50 VE BIST 100 endekslerinde yer alan finans kurumlarına yönelik analiz. *Muhasebe Ve Denetime Bakış*, 20(60), 75-94.
- Bank of China. (t.y.). Annual reports. Bank of China. <https://www.boc.cn/en/investor/ir3/>
- BNP Paribas. (t.y.). Financial-Reports. <https://invest.bnpparibas/en/search/reports/documents/financial-reports>
- Can, M., & Çil Koçyiğit, S. (2020). BDS 701 kilit denetim konularının bağımsız denetçi raporunda bildirilmesi standardı uygulaması üzerine bir araştırma. *Journal of Accounting and Taxation Studies*, 13(3), 739-771. <https://doi.org/10.29067/muvu.699451>
- China Construction Bank. (t.y.). Annual reports. China Construction Bank. https://en.ccb.com/eng/investor/performance-reports/annual_reports/index.shtml
- Çakalı, K. R. (2021). Bağımsız Denetim Raporlarında Yeni Uygulama: Kilit Denetim Konularının Raporlanması Ve BİST 100 Analizi. *Denetişim* (23), 60-77.
- Erdem, B. (2020). Finansal tablolardaki hile olasılığının kilit denetim konularına etkisi: Borsa İstanbul'da bir analiz. *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, ½, 245-260.
- Gold, A., & Heilmann, M. (2019). The Consequences Of Disclosing Key Audit Matters (KAMs): A Review Of The Academic Literature. *Maandblad voor accountancy en bedrijfseconomie*, 93(1/2), 5-14.
- HSBC Holdings plc. (t.y.). Annual Reports and Accounts. <https://www.hsbc.com/investors/results-and-announcements/annual-report>
- IAASB (2015). International Standard on Auditing 701: Communicating Key Audit Matters in the Independent Auditor's Report. (ISA 701 Standard metni)
- Industrial and Commercial Bank of China. (t.y.). Company information. ICBC. <https://www.icbc-ltd.com/en/column/1438058343653851171.html>
- KGK (2017). Bağımsız Denetim Standardı 701: Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi. (BDS 701 Metni)
- Kocamış, T.U. & Yıldırım, G. (2019). Bağımsız denetçi raporunda kilit denetim konuları: Olası etkileri. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, Ekim 2019 Özel Sayısı, 634-642.
- Li, H., Hay, D., & Lau, D. (2019). Assessing The Impact of The New Auditor's Report. *Pacific Accounting Review*. 31(1), 110-132.
- Marques, D., Portugal, G. T., & Almeida, S. R. V. (2019). The Impact Generated by the Key Audit Matters on the Application of Audit Procedures. *European Journal of Scientific Research*. 152(2) 144-152.
- OnBoard Meetings. (2024). *Audit report types*. OnBoard Meetings. <https://www.onboardmeetings.com/blog/audit-report-types/>
- Öksüz, S., & Cengiz, S. (2024). Bankalarda Kilit Denetim Konuları ve Hisse Değerine Etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 349-362. <https://doi.org/10.54558/jiss.1407761>

- Pinto, I., & Morais, A. I. (2018). What Matters in Disclosures Of Key Audit Matters: Evidence From Europe. *Journal of International Financial Management & Accounting*, 30(2), 145-162.
- Sarısoy, Ö. (2021). Kritik/ Kilit denetim konularının BİST 30 ve Dow Jones 30 endekslerindeki işletmelerin denetçi raporları üzerinden karşılaştırılması. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 21(63), 159-182.
- Taş, O., Mert, H. & Varcan Baskaya, A. (2019). Bağımsız denetim raporlarında kilit denetim konuları ve uygulamaya dönük bir araştırma. *PressAcademia Procedia*, 9(1), 155-159.
- Teraman Ö. & Çelik, B. (2019). Kilit denetim konularının bağımsız denetim raporuna yansıtılması: Bağımsız denetçileri etkilemesi üzerine bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 49-61.
- Türkiye Garanti Bankası. (t.y.). Finansal Raporlar ve Tablolar. Türkiye Garanti Bankası. <https://www.garantibbvainvestorrelations.com/tr/Kutuphane/bddk-konsolide-finansal-raporlar-pdf/PDF/1389/0/0>
- Türkiye Halk Bankası. (t.y.). Finansal Tablolar ve Bağımsız Denetim Raporları. Türkiye Halk Bankası. <https://www.halkbank.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/finansal-bilgiler/finansal-tablolar-ve-bagimsiz-denetim-raporlari.html>
- Türkiye İş Bankası. (t.y.). Finansal bilgiler. Türkiye İş Bankası. <https://www.isbank.com.tr/bankamizi-taniyin/finansal-bilgiler>
- VakıfBank. (t.y.). Konsolide olmayan raporlar. VakıfBank. <https://www.vakifbank.com.tr/tr/bankamiz/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/konsolide-olmayan-raporlar>
- Yalçın, H. (2023). Denetim beklenti boşluğu; nedenleri, sonuçları ve boşluğun kapatılmasında denetçilerin rolü. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 127-141.
- Yapı ve Kredi Bankası. (t.y.). BDDK Konsolide Olmayan Finansal Raporlar. Yapı ve Kredi Bankası. <https://www.yapikrediinvestorrelations.com/tr/finansal-bilgiler/finansal-bilgiler-yil-dokuman-liste/BDDK-Konsolide-Olmayan-Finansal-Raporlar/356/0/0>
- Ziraat Bankası. (t.y.). Denetim raporu ve mali tablolar. Ziraat Bankası. <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri/finansal-bilgiler/denetim-raporu-ve-mali-tablolar>

